

СТАНОВИЩЕ

от проф. дн. Ергюл Таир Реджеб, ИИНЧ-БАН във връзка с процедура за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2 Психология (Обща психология – Обща и възрастова психология) от проф. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева с тема на дисертационния труд „Личностни предиктори на преживяваното благополучие“

Становището е възложено съгласно решение на научното жури, назначено със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД-38-390 от 14.07.2023 г. За изготвянето му бяха предоставени изискваните съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото прилагане (ППЗРАСРБ) документи, в това число копие на дисертационния труд и автореферат. От предоставените документи е видно, че проф. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева е преминала успешно през предходните етапи на процедурата за придобиване на научна степен „доктор на науките“ и отговаря на условията за допускане до защита. Във връзка с процедурата са предоставени всички нормативно изисквани материали и документи, включващи дисертационен труд, автореферат и 18 (1 под печат) научни публикации по темата на дисертационното изследване.

1. Общо впечатление от дисертационния труд с оценъчен характер

Представеният за оценка монографичен труд „Личностни предиктори на преживяваното благополучие“ е оригинално и цялостно изследване, което си поставя за цел да проучи директния, опосредствания и опосредстващия ефект на личностните диспозиции върху отделните компоненти на благополучието, като изведе възможностите за повишаване на личните ресурси за постигане на оптимална себерегулация. Дисертацията е с обем от 309 страници и класическа структура, включваща теоретична, методологична и аналитична част, с обобщение на резултатите, заключение и приложения с методите и резултатите от изследването. Библиографската справка включва 452 източника, от които 29 на български език.

Теоретичната част успява синтезирано да представи основните конструкти в модела на изследването, посветен на една широко проучвана тема през последните десетилетия – благополучието. Въз основа на резултати от метааналитични изследвания са илюстрирани взаимоотношенията между отделните компоненти на

благополучието, изведени са връзките с редица личностни характеристики като чертите от модела на големите пет, копинг поведенията и потенциала, смисъл на живота, майндфулнес, заучената безпомощност и самосаботирането.

Дизайнът на изследването е ясно очертан, като коректно са изведени задачите и хипотезите на изследването. Детайлно е описана извадката на изследването, включваща 455 респонденти, методите на изследването, с които се измерват 14-те непрекъснати променливи и приложените статистически анализи (вкл. факторен, дисперсионен, корелационен, регресионен, модераторен и медиаторен анализ).

Получените резултати са коректно представени и интерпретирани, и свидетелстват за директен и косвен ефект на личностните диспозиции върху равнището на преживяното благополучие, определяно от съвкупното влияние на личностните черти и личностните диспозиции, изградени в хода на себерегулацията и адаптацията към средата. Личностните черти имат както директен и модериращ ефект, така и опосредствано влияние посредством ефекта си върху личностните диспозиции. Чертите, но най-вече диспозициите, определят личностния адаптационен потенциал и ресурс за развитие. Установява се, че поведението се прогнозира в значително по-висока степен от ситуациите, отколкото от чертите, свидетелстващо за промяната и динамичния характер на личностните черти. Основен акцент на изследването е очертаното въздействие на условията на живот в продължителна глобална криза, което дава освен научен и научно-приложен аспект на изследването и предложения модел за отчитане на комплексното динамично взаимодействие между черти, диспозиции и благополучие. Обобщено, спецификата на възприеманата среда и ситуацията определят универсалността на модела на реакция при силна неопределеност и несигурност и стават на индивидуален модел за адаптация в сравнение с адаптацията към позната и предвидима среда.

2. Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретациите и изводите. Характер на научните приноси

Получените в дисертацията на проф. Бакрачева емпирични резултати съответстват на издигнатите теоретични тези, като предоставят убедителни доказателства за факторите, определящи преживяното благополучие. Могат да се посочат редица научни и научно-приложни приноси на разработката, които могат да се обобщят в няколко основни насоки. Първо, приложен е холистичен подход към изучаване на благополучието и неговите компоненти, като се отчита комплексното въздействие на личностните черти, личностните диспозиции, индивидуалните

променливи и средата. Изведеният модел на взаимодействие, детерминиран от характеристиките на средата - условията на преживяваната криза и нейната специфика (продължителност, глобалност, непредсказуемост и екзистенциална значимост), определят контекста на индивидуалните реакции, ориентирани към намирането на най-адаптивните механизми за приспособяване.

Второ, въз основа на обобщаване на резултатите за ролята на личностните черти в стабилни и нестабилни условия се потвърждава универсалния ефект на личностните черти при прогнозиране на благополучието, като се отчита и ролята на средата. Конкретно, при относително стабилни условия, с ясна прогнозируемост по отношение на последствия и времетраене, значим ефект има взаимодействието на личностните диспозиции и личностните черти. Обратно, в условия, които са с висока степен на неопределеност и непредсказуемост, както и предопределящи универсален модел на адаптация, превес има контекстът. Той определя рамката, в която се правят индивидуалните избори, като място в този процес имат и стабилните личностни диспозиции. Анализирано е влиянието на средата от гледна точка на универсалните и личностно обусловените реакции и възприеманата перспектива. Съответно, преживяването на криза и определящото значение на прогнозируемия изход и очаквания, детерминират адаптационните избори и себерегулацията.

Трето, предлага се динамичен модел за взаимодействие между факторите, определящи благополучието, който в дългосрочен план може да се разглежда като процес на ефективна себерегулация. Тази себерегулация може да се стимулира чрез учене и подобряване на функционирането на личността, разглеждана като кибернетична система. Представен е евристичният потенциал на кибернетичната теория, като се обосновава позицията, че йерархичността на категориите предоставя различни възможности за профилиране и прогнозиране в зависимост от поставените цели.

Накрая, изведените научни приноси имат и своите възможни приложения за повишаване на преживяваното благополучие като част от процеса на учене и превенция на психичното здраве. Очертават се насоки за разширяване на работата в перспективата на усвояване на ефективни модели за личностно функциониране в линията на позитивната психология. Стимулирането на вътрешните ресурси и капацитет за ефективна себерегулация се разглежда като важен ресурс за дългосрочното оптимално функциониране в условията на продължаващи настоящи или бъдещи кризи.

3. Оценка на качеството на научните трудове, отразяващи изследванията по дисертацията

Към дисертацията са представени 18 научни публикации, които популяризират тезите и емпиричните изследвания на автора в национални и международни издания по социално значими теми като благополучие, идентичност, самооценка и др. Част от тях насочени към методологични (напр. адаптация на психологически инструменти) и образователни (напр. приобщаващо образование, дигитални компетентности на преподавателите, педагогическа комуникация и др.) проблеми, а други разглеждат приложни аспекти (напр. ефективност на копинг стратегиите, ефективна себерегулация чрез учене и др.). Авторефератът изчерпателно представя основните идеи и приноси на дисертацията.

4. Заключение

Предоставеният за оценка дисертационен труд и съпътстващите го публикации представляват систематизирани теоретични и емпирични обобщения върху личностните и контекстуалните фактори, определящи благополучието и индивидуалната адаптация, със свой оригинален научен принос. Динамичният модел за благополучието, който се извежда има приложимост както в изследователски, така и в приложен план на групово и индивидуално ниво за подкрепа на личностните ресурси като част от процеса на учене. Тези възможности за интервенции и най-вече приложимостта им във формалния и неформален образователен процес са особено актуални в условията на несигурност и неопределеност, характеризиращи съвременния контекст и съдействащи за превенция на значими социални проблеми, свързани с ефективното управление на средата и активната нагласа за справяне.

Обобщено, въз основа на положителната ми оценка и покритите наукометрични показатели, гласувам положително и предлагам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на проф. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева научната степен „доктор на науките“ в професионално направление 3.2 Психология (Обща психология – Обща и възрастова психология).

28.09.2023 г.

Подпис:

проф. дн. Ергюл Таир